

Aligha van hazánkban olyan építész, aki tizennégy reper-toárszínház építését, rekonstrukcióját, felújítását tervezte és vezényelte le. Munkás életét a színházakkal töltötte, alaposan megtanulta a színházi működés, a technológia minden rejtélyét. A számos kötöttséggel bíró régi épületekben is jól működő színházi feltételeket tudott teremteni. Mégis a Nemzeti Színház tervezésével sok vitát váltott ki.

BEMUTATJUK

Fotó: szji

Nemzeti Színház 2002

Siklós Mária színházépítész

– Egy szerény, törekeny nőtől hogyan lesz építész? Honnan indult pályája?

Édesanyámnak nagyon jó rajzkészsége volt, amit örököltem. Gyerekkoromban sokat rajzoltattam, mintáztam, de a legő elődje, a merklin építő is kedvenc foglalatosságaim közé tartozott. A szobrászatról lebeszéltek, így aztán egyenesen vezetett az út a rajzot és technikai készséget is igénylő építészethez. Érettségi után már céltudatosan a Budapesti Műszaki Egyetem

Építészmérnöki Karára jelentkeztem. A mi időnkben az egyetem után még követelmény volt a kivitelezői gyakorlat, ami kiváló alapozó a későbbi tervezői munkához. Minden leendő tervezőnek ajánlanám. 1962-ben az 1. Sz. Mélyépítő Vállalat magasépítési részlegéhez kerültem a budai Várba, ahol a kötelező egy évnél kicsit tovább, egészen 1965-ig maradtam, mert apám meglátogatására készültem Ausztráliába, aki Sydney-ben élt. Ott annál a kivitelező és tervező Lend Lease Corporation Ltd.-nél dolgoztam, amely a

sydney-i operaház kivitelezője is volt, majd egy év után hazafele egy kicsit körbe is nézhettem, ami akkoriban még nem volt olyan természetes, mint ma. Az építészeti gondolkodásom, látásmódom alakulása szempontjából ez az út számomra nagyon sokat jelentett.

Hazatérve már tervezői állást kerestem.

– Rögtön a Középülettervező Vállalathoz (KÖZTI) került?

Igen – az Ipartervben nem volt felvétel – a KÖZTI-ben pedig várólistára helyeztek. Végül 1966-ban Brjeska István Ybl-díjas építész műtermébe kerültem, ahol éppen a Vidám Színpad felújításán dolgoztak. Nagy lelkesedéssel csöppentem bele ebbe a munkába, és e véletlennek köszönhetem későbbi pályafutásomat. Brjeska a minisztériumba, majd időszakosan külföldre való távozásának köszönhetően megkaptam a Vidám Színpad tervezési munkáinak második ütemét, majd az egész felújítás művezetési feladatát. Ez nehéz munka és nagy próbatétel volt egy kezdő tervezőnek. Ma már megmosolyogtató, de kezdő mi voltam és női létem nem számított pozitívumnak. Küzdenem is kellett azért, hogy a társtervezők, a kivitelezők és beruházók egyenrangú társként fogadjanak el. De sosem maradtam magamra. Pl. Lázár Egonra, a gazdasági igazgatók nagy doyenjére mindig és azóta is számíthattam.

Az ember egész életében tanul, de a kezdeti idők talán a legfontosabbak. Így hibáztam >

Fotó: szji archívum

A Vidám Színpad vasfüggönye acéllemez plasztikával, 1970

Állami Bábszínház, 1976

is, ami később már nem fordulhatott volna, és nem is fordult elő. Az átadás során derült ki – elkerülte a figyelmemet egy előírás, és a főnököm sem vette észre – az utcai erkély, előtető szabálytalansága, ezért azt vissza kellett bontani. Akkor nem foglalkoztunk azzal, hogy itt egy sajátos műfajú színházról van szó. A vidám kabaré-előadásoktól idegen volt Segesdi György szobrászművész rozsdamentes acéllemez plasztikája a vasfüggönyön és a nézőtéri oszlopokon (ezeket később lefestették), ez a műfaj a modern belsőépítészeti kialakítást nem bírta el, később meg is változtatták. Azóta teljesen megszakadt a kapcsolatom a hánytatott sorsú színházzal. Úgy tudom, többször is alakították, de nem kerestek meg.

– Ma Centrál Színház a neve, 2008-ban teljes felújításon esett át. Nagyon jó előadásokat tartanak benne.

Végül is minden a Vidámmal kezdődött, és itt éreztem meg ennek a tervezési témának különleges vonzerejét, gazdagságát.

A Katona József Színház nézőtere proscénumkeret nélkül, 1981

– Számomra is emlékezetes volt a Vidám Színpad, mert az első nagyméretű olajhidraulikus színpadgépezetet ott csináltuk, az nagy kaland volt. Melyik volt a következő színházi feladat?

igényesebben is meg lehetett volna ezeket oldani. Kicsit bánt, hogy nem kerestek meg, de tudomásul kell venni, hogy így is lehet.

– A színházfelújítások nem tartoztak a látványos építészeti feladatok közé, aprólékos, sziszifuszi munkát igényeltek, egymás után kapta a KÖZTIBEN ezeket a tervezéseket. Következett a Katona József Színház.

Magyar Állami Operaház rekonstrukció, 1984

Igen, a Katona. A feladatok megedzik az embert, itt már kevesebb konfliktus volt, de a tervezői program elfogadtatásáért valóságos harcot kellett folytatnom a Művelődési Minisztériumban. Székely és Zsámbéki új színházi törekvéseihez kellett a színpad–nézőtér kapcsolatát formálni. Egyedül az a rossz emlékem maradt, hogy átadás után Gobbi Hilda fölháborodva nyilatkozott a félemeleti öltözők miatt (másutt nem lehetett azokat kialakítani), és a proscénumnyílást is hiányolta. Azóta a Katona bizonyította, hogy ez egy nagyon jól használható színház, és ez a felfogás illik a játéktílushoz, semmi probléma nincs, de a kapcsolatom mégis megszakadt a színházzal. Az előcsarnokot, bü-

fét átalakították, nem kívánom minősíteni. Volt ott egy modern Z. Gács György-üvegkompozíció is, azt is elbontották. Tudja, minket arra is tanították, hogy az értéket tisztelni és megőrizni illik.

– Aztán következtek sorban: az Operaház, a nyíregyházi, a szolnoki, a pécsi nemzeti színházak, a Vígszínház, a Thália, az Operett. Gyakorlatilag szinte az összes színház felújítását tervezte. Akkor még volt egy tervszerű felújítási hullám, sorra újultak meg az elavult, lerobbant színházak.

Igen, akkor erre lehetett számítani, függetlenül tulajdonosi hovatartozásuktól. Ma – az Operát, a Nemzetit és a MŰPÁ-t kivéve, melyek állami tulajdonban vannak – meglehetősen gazdátlanok váltak a színházak. A rendbe tett épületeket is gondozni kell, szakértelem és pénz kell hozzá.

– A tervszerűen végrehajtott színházfelújításoknak kedvező hozadéka volt, hogy a tervezésben, beruházásban állandó, tapasztalt partnerek voltak: KÖZTI, MÜBER, és a kivitelezők is megtanulták a színházakat. Volt egy Színháztechnikai Szakosztály a KÖZTI-ben. Kifejlődhetett egy szakipari háttér a színpadtechnikában, gépezetek, világítási és hangrendszerek gyártására.

Az építőipari vállalatok közül a Középületépítő Vállalat csinálta a legtöbb színházfelújítást. Ma nincs olyan kivitelező, aki két színházat

A Vígszínház nézőtere, 1994

Fotó: Vígszínház

vagy művelődési házat építene. Gyökeresen megváltozott az építőipari struktúra a közbeszerzési pályázatokkal, a fővállalkozói gyakorlattal. A hangsúly a versenyeztetésre kerül át, a partnerek gyakran változnak, kevesebb az ellenőrzés. Legtöbbször már a tervezői művezetésre sem tartanak igényt.

Ha visszatekintek a pályámra, az mindenképpen megnyugtató számomra, hogy ezeket a színházi rekonstrukciókat úgy tervezhettem meg, hogy azokhoz érdemben már nem kell, nem lehet hozzányúlni. Megtörténtek azok a lehetséges szerkezeti átalakítások, bővítések, amelyekre az épület vagy a hely lehetőséget adott. Mindig meg tudtam találni az egyensúlyt, a mit és mennyit sza-

bad között egy átalakításnál. És ebből a szempontból nem számít, ha némely színház ezt-azt módosít később, mert a lényeg változatlan marad. Persze ehhez sok leckét is kaptam az évek során. Megtanultam, hogy a kicsi is mennyire fontos lehet. Például az Opera műemléki rekonstrukciójánál sok-sok kötöttség mellett nagyon komoly átalakítások történtek. A legfrekvenciáltabb felvonó előtt érthetően egy előteret szerettem volna képezni, ami egy helyiség feláldozásával járt volna. Ragaszkodásomra Borsa Miklós főmérnök mondta, hogy megcsinálhatom, de számoljak azzal, hogy az első évad után ezt visszaépítik. Az időnkénti tumultus egy színházban megszokott jelenség, a nap jelentős részében a folyosó kényelmes, és ahol helyhiány van, ott a szoba a nagyobb érték. A funkciókat, igényeket mindig komolyan kell mérlegelni. Egy díszletnél már nem lehet alku kérdése az ajtó magassága, ha annak állva kell bejutnia. Belém is vésődött az évek során, hogy első a funkció, és ezeket valahogy egészséges egyensúlyba kell tudni hozni a többi igénnyel.

– Ezt becsülöm magában, hogy ennyire megtanulta a színházi funkciókat. Ehhez nem minden építésznek van afinitása, számukra a tömegformálás, a homlokzattervezés előbbre való. A Nemzeti Színház hátsó, üzemi területei első osztályúan vannak megoldva, éppen a funkcionális korrektsége és elegáns megoldásai miatt.

Thália Színház, 1998

Köszönöm, hogy így látja, de ez a sok színháznál szerzett, és leszűrt tapasztalat nélkül nem jöhetett volna létre. >

› – **A Nemzeti Színház tervezésébe tulajdonképpen Schwajdán keresztül került bele?**

A szolnoki színház felújítása során jó munkakapcsolat alakult ki közöttünk, majd a Thália-felújítás tervezésére kért fel, és ezután keresett meg a Nemzeti Színházzal, amelyet nem akartam elvállalni. Egyrészt éppen azért, mert tudtam, hogy ezt nem lehet jól csinálni, tegye azt bárki is. Láthattam, hogy a KÖZTI hányszor próbálkozott vele sikertelenül, és hogy hányan sérültek miatta. Másrészt két színházon is dolgoztam akkor, az Operett és a Madách még nem fejeződött be. Éppen tele voltam munkával, de Schwajda megfogott. Remélem, nem tűnik szerénytelenségnek, de amikor megkérdezte, hogy van-e olyan építész rajtam kívül, aki jobban ismeri a színházat, ebben akkor egyet kellett vele értenem. Végül is ezért mondtam igent Schwajda Györgynek.

Az átadás óta már 12 év telt el. Utána később többször többen megkérdezték: megbántam-e? Akik megismerték és használták az épületet, megszerették. Az idő is visszaigazolta, hogy nem készült rossz színház. Nem bántam meg azért sem, mert egy olyan erőpróba volt, ami végül is magamnak is bizonyította, hogy mire vagyok képes nagy nyomás alatt, mert az azért megvolt. Ilyen helyzetekben a váratlanul kapott jó tanács komoly segítség, talán másoknak sem haszontalan elmondani. Egy kollégám mondta még a tervezés kezdetén: A Nemzeti Színház története eddig arról szólt, hogy miért nem lehet felépíteni. Szóljon ezután arról, hogy miért lehet! Próbáljak meg minden problémát ebből a szemszögből kezelni! Mindig az építés érdekeit helyezzem előtérbe, különösen akkor, ha emiatt a magam érdekeit esetleg háttérbe kell szorítanom. Ez sokszor segített.

– **A nézőtéri rész kialakításába Schwajda erőszakosan beleszólt?**

Szigligeti Színház, Szolnok, 1991

Ő a funkcióba nem szólt bele, azt teljesen rám hagyta. Persze a programban volt néhány, részéről meghatározott méret, többek között természetesen a nézőszám és a színpadméret. Schwajda azt kérte, hogy egy olyan színház legyen, mint a Vígszínház, de a mai igények szerint. Számomra a legnagyobb problémát a belsőépítészet okozta, amit az általa meghívott angol tervezők jelentettek, akikkel nagyon sok mindenben nem értettem egyet. Ők nem az én altervezőim voltak, közvetlenül Schwajda Györgytől kapták a megbízást. Nagyon sokat hadakoztunk, csak én tudom, hogy mi lett volna, ha ezt nem teszem, de ennek is megvoltak a határai, eredményei, kudarcai, kompromisszumai.

– **Az épület építészeti értékeinek megítélése nem tisztem. Én a közönségforgalmi tereket érzem szűkösnek. Különösen a MŰPA-hoz viszonyítva tűnnek annak. Az alapterületi kötöttség vagy a telekméret volt ennek az oka?**

Madách Színház, 1999

Több kötöttség volt. Alapkövetelmény volt a felhasználható pénzügyi keret betartása, ami nettó 15,5 milliárd Ft volt, és nagy kötöttséget jelentett a láthatatlan telekhatár – egy közparkban! Ezt a terv az utolsó milliméterig kihasználta. Értelmes okot nem kell keresni. Ez történik, ha a politika árgus szemekkel figyel. Mindezek-től függetlenül Schwajda mindig mondta, ne akarjon a színház több lenni annál, ami. Nemcsak a színházépítésre vonatkozik, hogy meghatározó a megrendelő igénye, de mi az alapvető dolgokban azért egyetértettünk. A MŰPA előcsarnoka valóban nagyobb, de a Nemzeti nem nagy nézőszámú színház és a gyakorlat igazolta, hogy soha nincs tumultus. Végül is a földszinttől felfelé fokozatosan kitágul a tér.

– **Milyen tanulságokat szűrt le magában a színházi tervezésekből?**

Sok tanulságot lehetne elmondani, de nem épül új színház. Lényeges, hogy ezek az épületek olyan értéket képviselnek, hogy érdemes őket megtartani, gondozni. Olyasmit tudnak nyújtani

Siklós Mária színháztervezései:

	Tervezés:	Kivitelezés:
Vidám Színpad (társtervezésben Brjeska Istvánnal)	1966–1967	1968–1970
Állami Bábszínház	1964–1969	1971–1976
Katona József Színház, Budapest	1975–1976	1977–1981
Opera Üzemház	1974–1975	1976–1981
Nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház	1979–1981	1980–1982
Magyar Állami Operaház	1980–1982	1981–1984
Pécsi Nemzeti Színház Kamaraszínház	1980–1981	1985–1986
Pécsi Nemzeti Színház	1982–1986	1987–1991
Thália Színház	1994–1996	1996–1998
Szolnoki Szigligeti Színház	1989–1990	1990–1991
Vígszínház	1992–1993	1993–1994
Madách Színház	1994–1997	1997–1999
Operett Színház	1999–2000	1999–2001
Nemzeti Színház, Budapest	2000–2001	2000–2002

Fővárosi Operettszínház, 2001

ni, amire egy szupermodern alkotás már nem képes, legyen technikailag akármilyen fejlett. A hagyományos színpadokat meg lehet fiatalítani, ami a rendezői fantáziával együtt mindig csodákra képes. A világirodalom jelentős alkotásai ezekhez a színházakhoz születtek, mondhatnám azt is, hogy ilyen közegben érzik jól magukat. Ezzel együtt jöjjön az új, az egy másik világ, de a kettő együtt is megfér. A színházban az a legjobb, hogy nagyon sokféleképpen lehet csinálni.

Az összegyűlt tapasztalataimat szívesen átadnám, ha lenne rá igény. A színház az egyik legbonyolultabb középület. Jó példa volt erre a kaposvári színház tervezett felújításának előkészítése. Amikor a Nemzetiből Schwajda odament igazgatónak – ez nem sokkal a halála előtt volt – akkor megkért, hogy segítsek ebben a munkában. Nekem nem voltak tervezési ambícióim, de szívesen konzultáltam az ottani tervezőkkel. Nagyon jó dolog jött össze egészen az építési engedélyig, de Schwajda sajnálatos halálával leállt a folyamat. Talán egyszer megvalósul.

– A KÖZTI-ben 27 évig dolgozott, műteremvezető, vezető tervező lett. Van még kapcsolata velük?

A KÖZTI-vel akkor szűnt meg a kapcsolat, amikor 1993-ban önálló irodát alapítottam, és a színházak hozzám jöttek. Az akkori vezetés valahogy nem vette jó néven, a Nemzeti még csak rátett erre a helyzetre. Később,

Siklós Mária építészeti díjai és kitüntetései:

1984	Munkaéremrend Ezüst Fokozata
1985	Ybl-díj
1991	a Magyar Köztársaság Csillagrendje
1995	Magyar Művészetért Alapítvány díja
2000	Építőipari Nívódíj
2002	a Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztje
2008	V. ker. Díszpolgára

Újra tervezhet a Nemzeti Színház építésze:

Négy év után újra tagja lehet az építész kamarának, és ismét gyakorolhatja szakmáját Siklós Mária. A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint a köztestület jogszerűen zárta ki tagjai közül a Nemzeti Színházat pályázat nélkül megtervező építész.

Jogszerűen zárta ki tagjai közül Siklós Máriát, a Nemzeti Színház tervezőjét a Magyar Építész Kamara, állapította meg a Legfelsőbb Bíróság keddi határozatában. A legfőbb fellebbeviteli testület döntése szerint visszaélészerű volt a köztestület négy éve meghozott döntése.

Siklós Schwajda György, az Orbán-kormány a Nemzeti Színház felépítésével megbízott kormánybiztosának felkérésére készítette el a színház kivitelezési terveit. Az építész kamara állásfoglalása után Schwajda végül tervpályázatot írt ki az épületre, ám végül nem a pályázaton nyertes Vadász György, hanem Siklós tervei valósulhattak meg.

Az építész kamara jogi képviselője szerint Schwajda azért követhette el a jogsértést, mert „egy másik tervező” készen állt a feladat végrehajtására. A testület ezért zárta ki sorából, ezzel szakmája gyakorlásának lehetőségétől is megfosztva Siklóst. A bíróság határozata szerint a döntés jogszerűtlen volt.

„Lezárult végre a négy éve tartó méltatlan eljárás”, nyilatkozta a Magyar Nemzetnek a pert követően a Nemzeti Színház főépítésze. Az építész kamara képviselője nem kívánt nyilatkozni a lapnak. **(MN - Index 2004. 12. 01.)**

amikor a KÖZTI jubileumát a Vígszínházban ünnepelték, arra kedvesen meghívtak, de ami volt, az elmúlt. Több kollégámmal a mai napig jó kapcsolatban maradtam.

– A nagy tervezőirodáknak az volt az előnyük, hogy jó műhelyt biztosítottak a kezdő tervezőknek. Egy vállalaton belül a szakágak közvetlen kapcsolatban voltak egymással.

Igen, ez rengeteget számít. Nagyon fontos az egyetemről kikerülő mérnököknek a gyakorlat megszerzése, és a társtervezőkkel való jó kapcsolat kialakítása, hiszen egymástól rengeteget tanulhatunk. A külön kis irodarendszerek nem tettek jót ennek a folyamatnak, de előbb-utóbb remélem, kialakul ez a szisztéma is.

– Megváltozott a tervezés technikája is. Számítógéppel tervez?

A számítógépet laptoppá zsugorodott méretben kommunikációra használom. Tervezni

én kézzel tervezek, kreatívabbnak tartom, aztán van segítőm, aki géppel feldolgozza a terveket. Ma már ezt nem lehet megkerülni.

– Most éppen min dolgozik?

Gyakorlatilag befejeztem tervezői munkámat. Tizenkét színház után, ha még eggyel többet csinállok, attól már nem leszek sem jobb, sem kevesebb. A Nemzeti tervezésekor ki akartak zárni az Építész Kamarából. A pert megnyertem, de ez nekem nem bocsátatik meg, és nincs szükségem több hadakozásra. Persze ez nem jelenti azt, hogy nem dolgozom. A színházak tájékán sokszor volt és van teendő, de ezek kis munkák. Például közreműködéssel sikerült rendbe tenni a Csepeli Művelődési Ház közönségfogalmi tereit, nézőterét, vagy a Thália Régi Stúdióját. Készítettem oda egy koncepció-

tervet is, amely szervesen a Tháliához kapcsolná a volt Mikroszkóp épületrészét. Igazán ezzel válna teljessé a Thália rekonstrukciója. Jelenleg a Nemzeti erkélyszékeinek kisebb átrendezéséhez készítettem terveket. Folyamatban van egy kisebb irodafelújítás, és egy szépnek ígérkező, nagyobb családiház-tervem megépítése, amelyet örömmel műveztetek. Szóval olyan „neve sincs” munkák, amelyek számomra szórakozást jelentenek, vallva azt, hogy ahogy nincs kis szerep, úgy kis tervezés sincsen. A munka nekem sosem volt teher, mert szerettem, amit csinálhattam, de az elmondottakból is kiderülhetett, a hajtásból elég volt. Örülök, hogy végre magam rendelkezhetek a szabadidőmmel, és foglalkozhatok sok egyéb, engem érdeklő, az élet értelmét adó dologgal.

– Köszönöm a beszélgetést. Kívánom, hogy minél több helyen tudja átadni tapasztalatait és tudását a magyar színházépítésznek hasznára.

Szabó-Jilek Iván